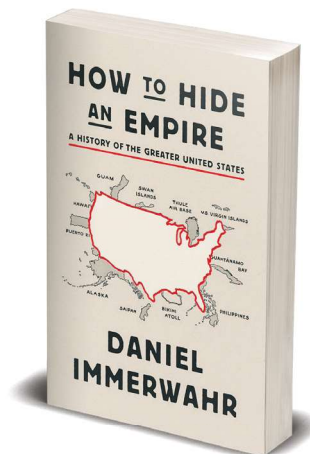

של ארצות הברית להקים בסיסים צבאיים ולוגיסטיים ברחבי העולם, לבסס סטנדרטיזציה עולמית בייצור ולהביא להתפשטות השפה האנגלית כ"לינגואה פרנקה". נוסף על כך משרטט המחבר את הקשר בין טכנולוגיות חדשות בכימיה, פלסטיקה, תעופה ורדיו, ודן באופן שבו כל אלה אפשרו לארצות הברית לסגת מהטריטוריות שלה שמעבר לים, תוך שמירה על נוכחות אסטרטגית בהן.

יש שפע של ספרות על קולוניאליזם ופוסט-קולוניאליזם ורבות נכתב בנושא, החל מהעיסוק של אדוארד סעיד ב"אחר" בספרו 'אוריינטליזם' ועד הכללות המדוכאות של העולם המתפתח, כפי שהוסבר בספרו של וולטר רודני (Walter Rodney) *How Europe Underdeveloped Africa*. אימרוואר תורם לדיון זה את סיפור ההתרחבות מערבה של ארצות הברית והקולוניזציה שלה בפיליפינים ובפורטו ריקו, בליווי דימויים ותובנות חדשות. הוא גם מפנה את הזרקור למערכת האימפריאלית החדשה של בסיסים צבאיים וגישה אסטרטגית שארצות הברית נהנית ממנה ברחבי העולם. דיוויד וין (Vine), קתרין לוץ (Lutz) ואחרים כתבו על נושא הבסיסים הזרים של ארצות הברית בעולם, אך הטקסטים שלהם היו ביקורתיים מאוד כלפי מדיניות ארצות הברית. אימרוואר מרומז יותר. מבלי להיגרר להטיות או לשוויון נפש הוא מכיר ביתרונות המערכת לקידום היציבות האזורית והכלכלות המקומיות, אך גם אינו חושש להצביע על כך שבסיסים זרים מביאים עימם תרבות אמריקאית לא רצויה, אי-ציות לחוקי המקום מצד חיילים שאינם בתפקיד והשפעה מוגזמת על מדיניות החוץ של המדינות המארחות עקב היחסים הביטחוניים. אימרוואר, שמכהן כפרופסור חבר להיסטוריה באוניברסיטת נורת'ווסטרן באילינוי, מזכיר לנו שרוב האמריקאים אינם מכירים את ההיסטוריה של ארצות הברית כאימפריה קולוניאלית. ליתר דיוק, האמריקאים מאמינים כי למרות שמדינתם היא מעצמת-על עולמית מאז מלחמת העולם השנייה, היא אינה שואפת למעמד של אימפריה. אימרוואר עשוי אף להסכים לכך, אך בהסתייגות. לאחר מלחמת העולם השנייה ארצות הברית כבר לא הייתה אימפריה קולוניאלית, לאחר שוויתרה על הפיליפינים, העניקה להוואי ולאסקה מעמד של מדינות, ובסופו של דבר הקימה שלטון עצמי חלקי בגואם, באיי מריאנה הצפוניים, בסמואה האמריקאית ובפורטו ריקו, שבהן מתקיימות בחירות למושלם משלהם הכפופים לנשיא ארצות הברית כראש המדינה. עם זאת, לאחר מלחמת העולם השנייה הפכה ארצות הברית מאימפריה טריטוריאלית לאימפריה הגמונית, עם יותר מ-800 בסיסים צבאיים ברחבי העולם וגישה אסטרטגית

How to Hide an Empire: A History of the Greater United States

מאת: Daniel Immerwahr

הוצאת Farrar Straus and Giroux, 2019. 528 עמודים.

דיוויד לוי

כשחושבים על עידן הקולוניאליזם חושבים בדרך כלל על האימפריה הבריטית, על האימפריה הצרפתית הקולוניאלית, על ספרד ופורטוגל ואולי אפילו על גרמניה או על יפן הקיסרית. עם זאת, בספרו של דניאל אימרוואר *How to Hide an Empire: A History of the Greater United States* (כיצד להסתיר אימפריה: היסטוריה של ארצות הברית הגדולה) נחשפת ונבחנת האימפריה שנוטים לשכוח — ארצות הברית.

הספר סוקר את תולדות הקולוניאליזם של ארצות הברית ואת הפיכתה ל"אימפריה פוינטיליסטית" ("pointillist empire", עמ' 56) ומחולק לשני חלקים: החלק הראשון — 'האימפריה הקולוניאלית' — כולל 12 פרקים הסוקרים את תולדות ההתפשטות הקולוניאלית האמריקאית ביבשת, החל מרכישת לואיזיאנה ועד לסיפוח האדמות של האמריקאים הילידים. בהמשך הוא עוסק בהיסטוריה של הקולוניזציה האמריקאית מעבר לים — האיים הפיליפיניים, פורטו ריקו, הוואי ולאסקה, ובשניונים שעברו המקומות האלה בעקבות מלחמת העולם השנייה. החלק השני — 'האימפריה הפוינטיליסטית' — מתמקד במעבר מאימפריה קולוניאלית לאימפריה פוינטיליסטית. לאורך תשעה פרקים מסביר אימרוואר את ההשפעה של מלחמת העולם השנייה על היכולת

בשלהי המאה ה־19 חלה ירידה ברמת העושר ובשליטה הקולוניאלית של ספרד. בכמה מושבות ספרדיות ובהן קובה, הפיליפינים ופורטו ריקו התנהל מרד גלוי נגד המדינה הכובשת. ארצות הברית התלבטה אם להתערב בסכסוך והחליטה לשלוח להוואנה את הספינה USS Main כמפגן נחישות. הספינה התפוצצה באופן מסתורי, אולי עקב אסון הנדסי, אך האשם נפל על ספרד והאירוע הפך לעילה למלחמה. מלחמת ארצות הברית־ספרד הסתיימה עד מהרה בניצחון אמריקאי. התוצאה הייתה שקובה קיבלה עצמאות וארצות הברית קיבלה ריבונות על פורטו ריקו, גואם והאיים הפיליפינים. ארצות הברית ירשה גם את תנועות ההתקוממות שהתרחשו בטרטוריות הספרדיות לשעבר. לאומנים פיליפינים שהאמינו כי ארצות הברית תעניק עצמאות לפיליפינים התאכזבו עד מהרה. העימות שפרץ בעקבות זאת — מלחמת ארצות הברית־הפיליפינים — אינו ידוע כמעט בארצות הברית ומעולם לא נלמד בבתי הספר שלה. במלחמה נהרגו 200 אלף אזרחים לפחות, ומכיוון שכל תושבי הפיליפינים היו אזרחי ארצות הברית, הייתה זו המלחמה הנוראה ביותר בתולדות ארצות הברית מבחינת אזרחים שאינם לוחמים. בסופו של דבר השתלטה ארצות הברית על המושבה. אימרוואר מתאר כיצד הממשל הקולוניאלי האמריקאי הביא לאיים את האדריכלות ותכנון הערים, סטנדרטים של השכלה, במיוחד בסיעוד, ואת הבסיסים הצבאיים, אך לא את הדמוקרטיה האמריקאית. זו הייתה שמורה למולדת. חלק מההגמוניה העכשווית של ארצות הברית טמון בסטנדרטיזציה הגלובלית. החל ממלחמת העולם השנייה והמשך בשיקום שהחל לאחריה, ארצות הברית קבעה תקנים עולמיים בתחומי ההנדסה, הלוגיסטיקה, התקשורת והחומרים. התקנים הללו היו נחוצים כחלק מהמאמץ המלחמתי, וההתאמה אליהם נדרשה מכל מדינה שהשתתפה בייצור עבור מערכת הביטחון האמריקאית — שוק נרחב שהקים בסיסים לוגיסטיים ברחבי העולם. החתירה לסטנדרטיזציה נמשכה בשיקום שלאחר המלחמה, והייתה תנאי מקדים שהוביל לשוקים הגלובליים של ימינו.

גם השפה האנגלית נעשתה חלק מהסטנדרטיזציה הזו. שוק עולמי זקוק ללינגואה פרנקה כדי להתנהל, אולם בעידן הפוסט־קולוניאלי דחפו מדינות רבות להעלות מעמד השפה הלאומית שלהן, וחלקן אף הרחיקו לכת עד כדי איסור לימוד השפה האנגלית. ואולם, כפי שכותב אימרוואר: "עבור אלה שדיברו אנגלית כשפה זרה, הסיבה הייתה ברורה. אנגלית היא שפת הכוח. משמעות הדיבור בה היא להתקבל לבתי ספר טובים יותר, להתמנות למשרות טובות יותר

לבסיסים צבאיים, לנמלי ים ולשדות תעופה בעשרות מדינות שותפות. זוהי למעשה "אימפריה של נקודות", ללא הנטל של רוב המהמורות הפוליטיות או העלויות הכלכליות הכרוכות בהחזקת מושבות (קולוניות). ארצות הברית הפכה לישות חדשה בהיסטוריה העולמית, שאימרוואר מכנה "אימפריה פוינטיליסטית".

אימרוואר מציג בפנינו את "מפת הלוגו" של ארצות הברית (עמ' 3 בספר). המפה המוכרת היא ייצוג של 48 המדינות בעלות הרצף הטריטוריאלי, כשאלסקה והוואי מוצגות לעיתים במסגרות פינתיות. המפה לא כוללת את פורטו ריקו, גואם ואיי הבתולה האמריקאיים, ולא את מאות האיים הבלתי־מיושבים ברובם שבחסות ארצות הברית. בתקופה שהשטח הקולוניאלי האמריקאי היה בשיאו וכלל גם את האיים הפיליפינים, הטריטוריות שלא זכו לייצוג במפת הלוגו כללו אוכלוסייה של יותר מ־135 מיליון תושבים.

היעדים הקולוניאליים של ארצות הברית התנגשו לעיתים קרובות עם השוביניזם הגזעני, שהיה נפוץ באותה תקופה. אחרי מלחמת ארצות הברית־מקסיקו היו חברי קונגרס שרצו לספח את מקסיקו, אך רבים ובהם הסנטור מדרום קרוליינה ג'ון סי קאלון, טענו כי על ארצות הברית להימנע מלספח את אלה "שאינם בני הגזע הלבן" (עמ' 77). הם מצאו פשרה וסיפחו רק את האזורים דלילי האוכלוסין של מה שנקרא כיום דרום־מערב ארצות הברית, והותירו את שאר שטח מקסיקו למקסיקנים.

בתקופה מסוימת טענה ארצות הברית לבעלות על יותר מ־100 איים באוקיינוס השקט ובאיים הקריביים. רבים מהאיים הללו נרכשו מכוח "חוק איי הגואנו" משנת 1856, שאפשר לאזרחי ארצות הברית לתבוע בעלות "בדרכי שלום" על איים לא מיושבים שאינם שייכים לממשלה אחרת, ואשר מצויים בהם מרבצי גואנו גדולים. הגואנו נדרש בשל החנקן שבו, שהוא מרכיב מרכזי בדשן. איים אלה לא נעשו טריטוריות. על פי החוק הם הפכו ל"משתייכים" לארצות הברית (considered "as appertaining", עמ' 51). אימרוואר חולק עם הקוראים את הקשר אישי שלו לנרטיב כשהוא מספר את סיפורה של סבתא־רבתא שלו, קלרה אימרוואר — רעייתו של פריץ הֶבֶר מ"תהליך הֶבֶר־בוש" — כימאי גרמני־יהודי שעבודתו בייצור אמוניה ישירות מאוויר ביטלה את הצורך בחנקות מאיי הגואנו. עם זאת, ארצות הברית לא ויתרה על חזקתה באיים אלה והם הפכו לבעלי ערך אדיר במהלך מלחמת העולם השנייה, כאשר רבים מהם שימשו שדות תעופה חיוניים במסגרת האסטרטגיה האמריקאית של "דילוג איים" (island hopping).

הייתה ישראל על סף תקיפה אווירית של אתרי הגרעין באיראן, וכתוצאה ממערכות שיקולים מגוונות, חלקן ענייניות וחלקן לא, התכוננים של צה"ל לא יצאו לפועל. הספר כולל פרטים רבים (לעיתים רבים מדי) באשר להתנהלות של המערכת הישראלית והבינלאומית סביב סוגיית איראן וסוגיות משיקות במהלך שנים אלה. ניכר כי כותב הספר ביצע עבודה יסודית באיסוף ובמחקר, וכך הצליח להגיע למידע שבהחלט ניתן להגדירו ראשוני. יתר על כן, המידע הרב שצבר אפשר לו להציג בפרוטרוט את תהליכי קבלת ההחלטות בישראל ואת המורכבות שלהן, ובכלל זה ההשפעה שהייתה ליחסים העכורים בין ראש הממשלה נתניהו לנשיא ארצות הברית אובמה על קבלת ההחלטות בסוגיה. עם זאת, הקביעה שחלקים נרחבים מהמידע ומהתובנות מתפרסמים לראשונה בספר היא מוגזמת, בהתחשב בעובדה שהציבור נחשף בשנים האחרונות לפרטים רבים על אודות חילוקי הדעות בנוגע לטיפול בנושא הגרעין האיראני, הן בין מקבלי ההחלטות בישראל לבין עצמם והן בינם לבין הממשל האמריקאי. בראייתו, מבין שלל הפרטים והתיאורים המפורטים בספר על האירועים שליוו את מדיניות ישראל כלפי איראן בשנים המדוברות, חשובות התובנות הרלוונטיות לסוגיות המרכזיות שהשפיעו ו/או עמדו בלב הדיונים הרבים שערכה צמרת המדינה ברמות השונות במהלך השנים. סביר להניח כי תובנות אלו ישפיעו במידה ניכרת גם בעתיד על תהליכי קבלת החלטות בסוגיה האיראנית. זאת בעיקר על רקע הצעדים הנוכחיים שנוקטת איראן לחידוש תוכנית העשרת האורניום שלה, כתגובה לנסיגה האמריקאית מהסכם הגרעין ולסנקציות המחודשות שהוטלו עליה. במסגרת זו בולטות הסוגיות הבאות:

מערכות יחסים מורכבות ולעיתים קרובות גם

בעייתיות בתוך הצמרת הפוליטית של ישראל – בספר נחשפים הקוראים בפרטי פרטים לדינמיקת היחסים בין ראש הממשלה בנימין נתניהו לשר הביטחון דאז אהוד ברק, שהובילו את הקו המיליטנטי נגד איראן וביקשו, כמפורט בספר, לקדם את תקיפת מתקני הגרעין שלה. דינמיקה זו נעה בין שיתוף פעולה ותיאום הדוק לבין חששות לקדם מהלכים "מאחורי הגב", שנועדו לקדם אג'נדות אישיות. מבלי להיכנס לנעלי הפסיכולוג ובנטרול הייחודיות דווקא לישראל, ברור כי למהלך עם השפעות היסטוריות על ביטחונה של המדינה, וכפועל יוצא גם על מעמדו ומורשתו של מנהיג, יש השלכות על התנהגותם של מקבלי החלטות, גם על מנהיגים בעלי אגו קטן יותר משל נתניהו ושל ברק. בשיטה הקואליציונית הנהוגה בישראל, לעובדה זו צפויות להיות השלכות על השיקולים של מקבלי החלטות גם בעתיד, מתוך הנחה כי ללא קשר לזהותו של המנהיג, יתקשה כל מנהיג לנתק בין

ולהסתובב בחוגים נעלים יותר. מחקר שהוזמן על ידי המועצה הבריתית ובדק את חמש המדינות העניות ביותר (פקיסטן, בנגלדש, קמרון, ניגריה ורואנדה) מצא כי שכרם של אנשי מקצוע שדיברו אנגלית היה גבוה ב־20 עד 30 אחוזים משכרם של אלו שלא דיברו אנגלית" (עמ' 334). אנגלית נעשתה "השפה השנייה" הנפוצה והמדוברת ביותר בעולם. "אם הסינים... ישלטו בעולם ביום מן הימים", כתב הבלשן ג'ון מקוורטר (McWhorter), "אני חושב שהם יעשו זאת באנגלית" (עמ' 333).

זהו ספר חשוב ורלוונטי שמומלץ בחום למקבלי החלטות בנושא מדיניות חוץ וגם ל"היסטוריונים מהכורסה". ישנה ספרות מתפתחת ומתרחבת שמתעניינת באימפריות באופן כללי, לאו דווקא באימפריות מסוימות. במסגרתה נחקרות קטגוריות של אימפריות ומנותחות את הדרכים השונות שבהן נוצרות אימפריות, כיצד הן משמרות את קיומן ומדוע הן נופלות. אימרוואר מוסיף לדיון זה תוך מתן תמונה ברורה של ההיסטוריה האימפריאלית של ארצות הברית. בכך הוא מצייר לאימפריה הפוינטיליסטית הנסתרת של ארצות הברית עתיד מפורט וקוסם יותר מאשר עברה הקולוניאלי המורכב, שבמקרים רבים הוא גם מכוּעַר.

"סופה" בדרך לאיראן

מאת אילן כפיר

הוצאת ידיעות אחרונות, 2019, 243 עמודים

אלדד שביט

בספרו **"סופה" בדרך לאיראן** מתאר אילן כפיר באריכות, תוך ירידה לפרטי פרטים (243 עמודים המחולקים ל־37 פרקים), את מדיניות ישראל בשנים 2009–2019 בסוגיה האיראנית. במוקד הספר עומדת טענתו כי שלוש פעמים במהלך השנים 2009–2012